

találja meg azt az átfogó gondolatot, mely a lelki élet egészét van hivatva egységes filozófiával megmagyarázni. Ez a tekintélyes bölcselelő, aki egyébként a lélektanon túl egy tiszta *spiritualizmus* metafizikájához jutott el, óriási hatással van nemcsak a jelenkori francia lélektan sorsára, hanem az egész francia ifjúság élet-felfogására s világnézetére is. Spiritualizmusa, mint lélektani magyarázat, Pierre Janet elméletét váltotta fel, mely a reális életműködés (*fonction du réel*) és a tudattalan lelki élet automatikus működésének egységes összetevődéséből értelmezte az emberi egyéniséget. Egy fokkal magasabbra hágva, Bergson az egész lelki élet minden rétegének spontán spiritualizmusát hirdeti.

(Páris.)

Várkonyi Hildebrand.

NEW-YORK KERESZTMETSZETE.

Egy fiatal amerikai író ír egy úgynevezett regényt, amely rövid néhány hónap alatt eljut a milliós példányszámokig, ami különösen nagy sikernek számít Amerikában, ahol legszívesebben nem könyvet, hanem újságot és *magazint* olvasnak az emberek. A könyv szerzője John *Dos Passos*, könyvének címe *Manhattan Transfer*. Magyar fordítása most jelent meg *Nagyváros* címmel. Az utóbbit még csak a kirakatban láttam és így nem tudom, hogy miként tudta az eredeti regény amerikanizmusait visszaadni.

Egészen a legutolsó időkig nálunk a modern amerikai irodalmat a nagyközönséggel való vonatkozásban jóformán csak Mark Twain képviselte. Amerika, amely rekordszámokkal tüntetett a gazdasági életben, ha irodalomról, tudományról és művészetéről volt szó, messze elmaradt Európa mögött. Ezek az imponderabiliák, melyeket mi ősdi európaiak szeretünk a magasabb élet lényeges részének tekinteni, odaát importcikkeknek számítottak, melyeket úgy vásároltak, mint ahogy hosszabb-rövidebb időre átszippantanak a dollárok hazájába minden kiváló tenoristát, minden hírne vergődött zongora-virtuózt, de főleg minden film-színészt, aki a hollywoodi méntékeknek megfelel.

Nem tehetek róla, de valahányszor amerikai kulturáról van szó, nem tudok egy nagyon ragyogó, de nagyon nyomasztó kép alól szabadulni, amely ma is, majd húsz esztendő elteltével, minden részletével együtt kitörőhíhetetlenül él az emlékezetemben. New-Yorkban egy barátomnál láttam először Wells egyik akkoriban megjelent könyvének amerikai kiadását. Főleg az illusztrációk kedvéért, melyek az angol kiadásból hiányoztak, kedvem támadt, hogy a könyvet megvegyem. A Broadwayn benyitottam egy olyan fényes könyvesboltba, aminőt mi még hírből sem ismerünk. Néger szolgál az ajtóban, diplomata-képű segédnek a pultok mögött, ragyogó tükrök, trónszékhez hasonló pénztár, melyhez sürgöny-drótokon futnak be a számlák az egyes elárusító helyekről. Odaállok az első pult elé és anélkül, hogy széttekintnék, bemondom a segédnek az óhajtott könyv címét. A segéd meghajtja magát és megkérdezi:

— Mennyibe kerül az a könyv?

— Azt önnek kell tudni.

A segéd magyarázólag mutat végig karjával a helyiségen:

— Kérem, mi árak szerint vagyunk berendezve.

Akkor látom a *rendszert*. Itt a könyvet nem aszerint adják, hogy ki írta, vagy mi van benne, hanem, hogy mennyibe kerül. Huszonöt cent, ötven cent, egy dollár és így tovább fölfelé. A józan vevőt itt nem érheti tévedés. Aki karácsonyra könyvet akar ajándékozni és két dollárt szánt erre a célra, az a két dolláros osztályt keresi fel és megkapja, amit akar. Kaphat mindent, verset, drámát, tudományt, csak egy szerzőnek a meghatározott munkáját nem. Akinek ilyen igényei vannak, annak kevésbé fényes, de szakszerűbb boltokat kell felkeresni.

Nos hát én valahogyan ezt a dollárok szerint osztályozott rendszert látom az egyik okozójának, amiért Amerikában a legutolsó időkig a mi értelmünkben vett irodalom, tudomány és művészet nem tudott kifejlődni. Viszont, ha most azt látom, hogy ennek a dollártól fáradt ábrázatú világnak egyszerre kiemelkedik néhány írója, aki a *magazinok* egy hétig, vagy legfeljebb egy hónapig tartó örök-kevalóságát is túléli, akkor ennek bizonyára nemcsak irodalmi, hanem társadalmi okai is vannak. Ezek az új írók, akiknek sikerét a mi fogalmainkat messze meghaladó összegű csekkek és dollármennyiségek jelzik, tulajdonképpen irodalmi tükrögyárosok. Tükröt tartanak a kezükben, amely lehet, hogy torzít, nagyít, vagy kicsinyít, de végeredményben mégis visszaadja a vonásokat. Könyveikben nem a mese a fontos, hanem az élet és az életnek a képe. Elébe rakják a tükröt az önmagával tetszelgő és kritikát nem ismerő kiskorú óriásnak és rákiáltanak:

— Ide nézz! Ez vagy te! Ez vagy Amerika!

Upton Sinclair megírja a húströsztt üzemeinek minden borzalmát és az olajmágnások kíméletlen rablóhadjáratait, a másik Sinclair, Sinclair Lewis megrajzolja a standardizált embert, a látókör nélküli dollárhajszu vigasztalanságát, a kapitalizmus járszalagjára fűzött tudományt és az üzletre alapított igehirdetést. Híres utcáját, a *Main Streetet* elképzelhetjük akár egyik amerikai nagyvárosban, akár a másikban, híres alakja Babitt pedig, lehet telekügynök akár St. Louisban, akár pedig Clevelandban, vagy Detroitban. Az utca nem egy városban van, hanem végighúzódik egész Amerikán, Babitt pedig több egyszerű embernél, ő a *babittizmus*. Ő maga Amerika. Az ellentmondás ezeknél a sikeres íróknál abban van, hogy Amerika nagy többsége szidja őket. Példányszámaik azonban egymásra meghaladják a hetes számjegyeket. Amerika olvassa ezeket a könyveket, mert bennük Amerika ráismert önmagára. De olvassa őket Európa is, mert bennük keresi az amerikai lelket, amelyet pusztán a rekordszámokból, elnöki nyilatkozatokból, újsághírekből és szenzációs válópörök törvényszéki riportjaiból nem lehet megismerni.

Ebbe a keretbe kell John D o s P a s s o s új könyvét beállítani. Valahogyan úgy kell elképzelni, hogy ez a regény, — ha egyáltalán lehet regénynek nevezni, — a *Buddenbrook család* New-Yorkra alkalmazva. Kezdődik dátum nélkül harminc, vagy harmincöt esztendővel ezelőtt és végződik ismét dátum nélkül ma vagy holnap. Az elején születnek benne, akik a közepén összeházasodnak, a végén pedig már elváltak és újból összetalálkoznak. Dübörög benne a földalatti és földfeletti, épülnek a felhőkarcok, gyilkosságokat fednek fel rendőrök és újságírók, mozgatják az emberek a gépeket és gyilkolják a gépek az embereket, Gillette reklámja ásít a falakról és festéket kennek magukra a varieték görljei, felmerülnek az alakok az ismeretlenből és elmennek ismét, senki sem tudja, hogy hová. Ha elkezdted olvasni ezt a könyvet, azt hiszed, hogy szakadozott újság-tudósítások sorakoznak benne minden rendszer nélkül egymás után. Csak a rikoltozó *head-linek*, címsorok

hiányoznak. Egy kép a klinikáról, egy utcai élelmiszerárús íkeres kordéja, egy építkezés, egy újság szerkesztősége, egy családi ebéd és egy házassági ajánlat egy jól menő bolt özvegy tulajdonosnőjének. Mindez New-Yorknak annyi különböző részén, amennyi a képek száma. Szinte úgy érzed, hogy elveszel a helyeknek és alakoknak ebben a rengetegében. Azután, mint a kártya keverésénél a lapok, az egyes alakok találkoznak. Mese nincs, meseszöveg nélkül egymásután összerakulnak. A nagyváros az, amely rendszertelenül összehajigálja és megint szétdobálja őket. Expresszionista színtoltok, amelyek együtt adják az új Babilonképét.

Ez a kép pedig végzetlenül szomorú. Hiába vannak benne *sikeres* existenciák, hiába esküsznek benne örök hűséget egymásnak, vagy hiába omlanak össze a vágy mámorában a párok, hiába emelkednek a felhőkarcolók és hiába isszák magukat boldoggá a csempészett alkohol birtokosai, nincs egy nyugodt pont és nincs egy megpihenés, nincs szabadulás a nyomasztó érzés alól, hogy mindennek a hajszának, liktetésnek, keveredésnek nincsen célja és nincsen értelme. Ez az Amerika és ez a nagyváros a lelket még nem találta meg. Eddig csak keresztmetszetet lehetett rajzolni róla. A lelket talán később más fogja feliedezni.

(Szeged.)

Tonelli Sándor.

KASSÁK LAJOS.

Kassák művében szinte meghökkenítő mértékben két emberre, valami kettős alkotás nyomaira bukkanunk. Az első egy józan, erőteljes realista művész, a másik a szociális és esztétikai forradalmár. Az első egyénisége mélyén van, a másik fejében és céljaiban.

A kezdő író a tehetség rögtön szembetűnő jeleivel lépett föl; az ismert naturalista tárgyak különös hevű, szokatlan költői stilusegységbe vont lendülettel duzzadtak föl kezei közt. A világ egy egyéni átérzés, új epikai kifejezőmód. Mustrájába gyúrtan került ki belső műhelyéből. S ez a vérbeli tárgylelemény, az alakítás nagy stílári ereje máig sem hagyta el, ez adja művészetének alapfermentumát. Mindenesetre már naturalista epikájában is kifejezetten újító; a költő szerencsés ihletével, átérző képességével toldja meg a reális dolgok világát, mely átszűrődik lirizmusán s oly látomássá egyszerűsödik, ahol csupán a tárgy diktálja önmagára a kifejezés minden mozzanatát s a realitásnak és a költői vízióknak kompakt összevegyítésével egy homogén, telített epikát teremt. Olyasféleképp egyéni és költői ez a stílus, mint Révész Béláé, de közelebb és plasztikusabb. Ezek a megszürt és leegyszerűsített tárgyak a jellemzésnek szinte expresszív erőteljeségére adnak alkalmat, intenzitásuk elhíhetővé teszi a mesevezetés legszenvedélyesebb fordulatait is s a tárgyalakító művészi készség megnyilatkozásainak szinte határtalan lehetőségeket nyitnak. Ez a koncentrált s ugyanakkor folyton hevesen kivetített alakítás oly belső feszültségről, a fölszívott tárgyaknak, élményeknek oly erős kiformáló ösztönéről tanúskodik, aminőre csak a teremtésre leghivatottabb írónál akadunk.

Kassák primitív, ösztönszerű költő; intellektuális nevelkedettség nélkül; a világgal szemben naiv, bár tudatos érdeklődéssel áll, mely a dolgok magyarázatára és nyitjára irányul. A legprimárebb, szembeszökő jelenségek kötik le pil-